איבערלייענעדיק

מעינקע קאץ — פון „דריי שוועסטער" ביז „דער מענטש איז טאָגן"

(ענדע)

עס איז נאר א גרויסער חדוש, ווי אזוי מען קאן וועגן הונגער און נויט, קעגן פין, ליידן און אומרעכט, שרייבן אין אזא ראפינירטן טאָן, זיך אזוי צאצקען מיט ווערטער און פראזן, מיט פערזן און סטראָפן, ווי דאס טוט אונז קאץ מ. קאץ.

די געטאקטקייט פון זיין וואָרט, דער בילדערישער אייגפאל פונם וואָרט און פראזע קומט ביי אים, אמת, ארויס שיין און פרעכטיק און איר האט נאך דערביי די הנאה פון דעם „געפינען עפעס" אין זיי, אבער אמאל דערגייט עס צו צופיל גע-קייט. עס דערגייט צו דעם, אז עס איז אונז אפט שווער צו פארשטיין די כונה פונם זאץ.

די אויבנגעבראכטע ציטאטן זענען די לייכטסטע פונם טעקסט פון מ. קאצס „דריי שוועסטער" און דאך נויטיקן א סך פלעצער אין קאָמענ-טארן. נוט ווערט געוויינטלעכער לייענער, וועט פארשטיין דעם פשט פון:

איז פון יעדער אינגעלע געבליבן,
נאר קאשיקלצח מיט פאזימקעס און בארן
אין די גוייערן פון שווערע אקושערן.

עס זענען נאך דארטן אבער דא א סך, א סך שווערערע פלעצער, פלעצער, וועלכע מען קען פשוט נים פארטייטשן, ווי:

אזוי פיל סעגלען ברענען
ווען שארקע נעכט קארטשן זיך אין דרייען
און אלע זענען מיינע, מיינע, מיינע
און אין יעדן סעגל איז פאראנען
יעדע שוועסטער — מיין שענסטע ליד.
(דריי שוועסטער, ז. 7)

איך מוז זיך מודה זיין, זאל עס מיר צו קיין גנאי ניט פארלעכנט ווערן, אז איך פארשטיי ניט קיין פירוש המלות דערפון. און דערמיט שיבט זיך דוקא אן דאס בוך „דריי שוועסטער". אין וואלט איך ניט געהאט די געלעגנהייט צו לייענען דעם בוך, וואס האט מיר דוקא נאכדעם שטארק עמאציאָנירט. (ווייל די סערהייט לייענער, אנטרעפנדיק זיך אין אנ-הויב פון בוך מיט די „ברענענדיקע סענלען", גיבן זיי אים גלייך א פארמאך צו). אדער, אט האט איר אזא מין שווערן שטעל אין זעלבן בוך:

נאר סעגלען קען מיין בליק פארנעמען,
בין איך אין א סעגליק מארק געפאנגען,
ווי א מטורפדיקן קליג אין א שפיגלווענ —
ציען זיך יארטויזנטן אין צעפליקטע שנורן,
זענען אלע איבערמארגנס שוין לאנג פארגאנ-
גען.
(דריי שוועסטער, ז. 49)

פארשטייט זיך, אז מען קען דאס ווען טייטשן און פארטייטשן, אזוי אדער אנדערש, אבער מיר לעבן אין א זייער פראזאישער צייט. אין א צייט וואס מיט האבן קומט „צייט" לעבן, אין א צייט וואס עס [illegible] זיין צו פאר-[illegible]

בערגאנג ביי מ. קאץ, פון די „דריי שוועסטער" צו „דער מענטש אין טאָגן", ניט נאר אן אינהאלטלעכער, א געדאנקענגאנגלעכער, נאר אויך א פארימלעכער.

אין „דער מענטש אין טאגן" באמיט זיך מ. קאץ צו באפרייען פון די רמזימדיקייט אין זיין סטיל און לערנט זיך אלזין — פשטות. אט וואס ער אליין שטעלט אוועק אלס מאָטאָ איבער זיין א ליד, וואס הייסט: „זושע אין קוזניע פון אר-בעטער-פאָעט":

כ'וועל זיך לערנען ווי א קאָוואל לידער שמידן
אז שטארק זאל זיין מיין ליד,
ווי פראסט עס איז דער שוואונג פון פארהאָ-
רעוועטע הענט.

ער ווייס שוין, אז דא וואו ער קומט צו דעם „מענטש אין טאָגן" און נאך מיט דער דעה אים ארי-בערצופירן פון „אין טאָגן" (באגי-נען), אין טאָג אריין (אין בייטאג), דארף מען צו אים רעדן אין א פראָסטער, פארשטענדלעכער שפראך, „כמדבר איש אל רעהו".

כאטש אינגאנצן האט ער זיך נאך אויך דא ניט באפרייט פון זיין צו-פיל מאָדערניזם — לאָמיר דאס אזוי אָנרופן —. אין זיין ערשט ליד פונם בוך, וואס דארף זיין ווי א פרילו-דיע, הויבט ער אן מיט אזעלכע געצאצקעטע שורות, ווי:

דער איינס טראגט די נאכט אויף א פינגער,
דער צוועלף האלט דעם טאג אינמיטן —
אויף די ווייזערס ווערט די צייט אלץ ייִנגער,
פון ווי אלע נעכטנס ווערן מארגנדיקע צוויטן.
(דער מענטש אין טאגן, ז. 7)

אמת, דא געפינט איר אפשר שיינע איינפאלן, פיגורן, דאס זענען אבער ניט קיין ווערטער, וואס רע-דן צום הארצן. ווי געזאגט, הויבט זיך פונקט „דער מענטש אין טאָגן", וואס הייסט „ארבעטסלאזע", מיטן ליד „זייגערלעך", געשריבן אין אוי-בנדערמאָנטן טאָן און ערשט אין פערטן טייל פון אויבנדערמאנטן ליד קומט דער מחבר צו סער קלאָר-קייט און ברענגט ארויס די אידעע פון ארבעטסלאזיקייט און דעם אָנזאג פון א נייער צייט.

וואס ווייטער און ווייטער באַ-פרייט ער זיך אבער פון די נסתרות און ווערט אלץ קלאָרער, צ. ב.:

און הענט וואס זענען: זונען און שטערן,
דאס ליד פון שטעט און זינגענדיקן קארן,
ליגן שטייף צו שטיינער צוגעפראָרן,
מיט בלוט און אָדערן אין מיסט צו קערן.

קען מען נאך קירצער און דייט-לעכער אויסדריקן דעם וויי און שאָ-דן פון א פאָר לעבעדיקע, זינגעוו-דיקע הענט (עס זענען דא אזעלכע הענט, מען רופט זיי „גאָלדענע" הענט), וואס וואלטערן זיך אָננע-האָנגענע אן זייער-בעלעבאָס צוזא-מען, מיט אים?

(כאטש דער פארגלייך פון הענט [illegible] שטערן" איז זייער א

די האנט, וואס הא[illegible]לין באשערט: צון נעמע
דאס גאלד פון די טעג, דאס זילבער פון ד[illegible] נעכט
דאס גרין פון די פרילינגס אויסצוזטיגן,
און נאר דאס בלינדקייט — פאר די קנעכט.

אָט דעם פרומען טאָטן זיינעם, אז-לו אים האט ער אויך ארויסגעפירט אין גאס דעם ערשטן מאי:

מיין טאטע פינצטער, פינצטער, דורך בלענד
פון פאנען,
וויינט ארויס מיט הילן לייב דורך שטעקע
מרגטעס.
ער גרויט מיט זשאווער פון פארשטומטע
רעדער,
די הענט וויגן זיך פוסט און פאס,
און לאזן נעגל-שפורן אין דארן לייב.
(דער מענטש אין טאגן, ז. 17)

און אז ער זעט, ווי „עס גוידערן זיך פנימער ווי פליישיקע נוכן", (א פארטרעפלעכער פארגלייך, כאטש ניט אזא לייכטער) אויף וועלכע „ס'לויכט די מי פון מידע דינער", אז ער זעט ווי „די רעסטאראנען חזקן מיט „אלדאָם גוטס"; „דעסטאָ-רצנען, וואו „גאנצע פעלדער פרעג-לען זיך אין פאנען" אין ביי בערל דעם היימלאָזן בויער אין בלוט „רא-יעט דאס הונגעריקע געשריי פון זיינע קינדער", פון זיין זויג-קינד, וואס „איז מיט וואסער אָנגעזויגן", זאגט ער צו אים:

בייט אויס דיין פיין אויף חשש און קאמף,
און זיין וועסטו נאך א קול אין צערנדיקן
געזאנג.

מ. קאץ, וואס האט זיך אמאל „פנימלאָז גערוקט צו א תליה", דער וואס האט „זיך אליין געוואָלט בינדן און פירן אין שחיטה-הויז ווי א ביק", אט דער זעלבער מ. קאץ מאכט יעצט א שטיקן פאָרוואורף דעם „פראפעסאר גרוי", וועלכער איז „זיי-ענדיק אן „איבעריקער" אויף דער וועלט, באגאנגען זעלבסטמארד:

איז געווען אמאל א מענטש —
דאס הארץ פון ווערימל האט ער געהערט,
די נשמה פון מיקראב געזען,
נאר דעם ברום פון וועלטנפשל האט ער פאר-
הערט,
די ליכטיקייט פון מארגן האט ער פארזען.

און א גאנצע גאלעריע פון פאר-שידענע טיפן פירט ער דורך, „דער ווייזט ער, איבערהויפט די ליידן פון די ארבעטסלאזע. מיט דער גרעסטער באגאבטקייט און מיטן אוממיטלבארסטן פארשטיין און פילן — ווי מען לעבט עס אליין בעת מעשה דורך, — ברענגט ער ארויס דעם באזונדערן ארט וויטאָק פון דעם מענטשן, וואס פילט זיך אלס איבעריקער; פון דעם מענטשן, וועמען „די וועלט דארף ניט", וועמען זי וואַרפט ארויס ווי אָפפאל און וועמענס הענט עס זענען אין דער אמתן: „דאס ליד פון שטעט און קאָרן" און זיי:

ליגן שטייף צו שטיינער צוגעפראָרן,
מיט בלוט און אָדערן אין מיסט צו קערן.

אבער ער רעזיגנירט ניט מער, ער קומט צו אן אָפטימיסטישן אויס-פיר, צו א ליכטיקן ענדציל, וועל-כער איז די קאָסמעסאָציע, די פאר-ניטיקונג פאר דעם „מענטשן אין טאָגן", פאר זיינע לעצטע לוידן. אוי[illegible] מאל דער „ידלסייסטל"

[illegible]ווייסט שוין,

א, קינד: וועסט א העלד דורך שטורע [illegible]
און הענגען די זון אויף נייע שקען.
(דארטן, ז.

און דאס דאזיקע רויטע שני
לע, דער אָנזאג פונם טאג, נ
שוין דורך דעם גאנצן בוך ד
זיין אָפטימיזם דערגייט צו א
הויכער מדרגה, אז אפילו אין טו
זעט ער אויך א ציל און אפילו
שיינקייט. ער לייזט זיך שוין מע
ניט אויף „אין ערגעצניט, ניט לאזנ
דיק פון זיך קיין איינציק צוויט",
גאר:

און אויב באריקאדן וועלן אונז שיידן,
און מיט בלוט אונזער שיידוועג פארבן —
איז אזוי פיל שיינקייט דא אין שטארבן,
אזוי פיל שיינקייט איז געגוג פאר ביידן.
אונזער לעבן האט די אייביקייט געפונען.
אונזער טויט וועט צינדן נייע אונען.
(דער מענטש אין טאגן, ז. 60)

דאס בוך האלט גאנצע 141 זייטן און אנטהאלט אין זיך פארשידענע לידער. דאס זענען אבער ניט קיי[illegible] סתם לידער. יעדעס ליד פארטשע-פעט א וועלט-פראבלעם, און אל כמעט אלע פראבלעמען ווערן אים געלייזט מיטן אָנקום פון א נייער, ליכטיקער וועלט. און די פראטאגאניסטן פון זיינע לידער זענען אויך די העלדן; די העלדישע בויער פון דער נייער וועלט, [illegible] וועלכע „בייטן אויס זייער פיין אויף קאמף" און מיט זייער טויט אפילו [illegible] „מארגן", וואו:

די נויט וועט אין גרויל פון ביכער שלאפן.

צום סוף ווילן מיר נאך צוגעבן, אז די ביכער פון מ. קאץ, אין וועלכע עס ליגן איינגעוויקלט אזוי פיל נויט און פיין פון יארטויזנטן, זענען דוקא ארויסגעגעבן מיט אז[illegible] פיל עסטעטישן געשמאק, מיט אז[illegible] פיל שיינקייט [illegible], פראכט, אז עס פארשאפט [illegible] נחת-רוח.